

En atlas för det nya biblioteket

Det var en gång en rödhårig man, som inte hade ögon eller öron. Hår hade han inte heller, så rödhårig var en sanning med modifikation.

Tala kunde han inte, eftersom han inte hade någon mun. Näsa hade han inte heller.

Han hade inte ens armar eller ben. Någon mage hade han inte heller, och inte någon rygg och ingen ryggrad, och inälvor hade han heller inga. Ingenting hade han! Så det är obegripligt vem vi talar om.

Så det är väl bäst att inte tala om honom mer.

— ”Det blå häftet. Nr 10” av Daniil Charms.
Översättning från ryska av Bengt Jangfeldt.

Tänk er ett stort bibliotek men utan katalog eller klassificering av böckerna. Några böcker skulle det inte heller ha, så ”bibliotek” vore väl snarast en teoretisk beskrivning. Detta är ett bibliotek utan golv eller väggar. Vet vi vilket bibliotek vi talar om?

Den amerikanska professorn R. David Lankes från Syracuse University i New York har gett ut ett stort verk om ett bibliotek som, till skillnad från den rödhåriga, faktiskt har något, är något.

Men den metod som David Lankes måste ha använt för att kunna skriva *The Atlas of New Librarianship* är inte helt olik Daniil Charms. Först och främst har han gjort rent hus med alla de artefakter – särskilt bok- och dokumentsamlingarna – som biblioteken brukar innehålla. Ja, och på tal om hus: för Lankes är det knappast heller biblioteksbyggnaderna som gör biblioteken.

Efter denna *reductio ad absurdum* har Lankes sparat noga efter eventuella återstående delar. Slutligen har han tagit itu med att återuppbygga biblioteket med hjälp av vad han då lyckades finna.

Lankes bibliotek saknar nämligen inte ”inälvor” (den rödhåriga hade ju inte ens sådana). Biblioteket förutsätts fortfarande ha en professionell personal. Det skulle med andra ord finnas bibliotekarier i biblioteket. Därför vill vi också gärna fortsätta att tala om det.

Tänk er ändå inledningsvis ett bibliotek där allt annat saknas utom bibliotekarierna med sin biblioteksvetenskap. Lankes biblioteksvetenskap kan summeras i följande sats: ”Bibliotekariernas uppdrag består i att förbättra samhället genom att underlätta skapandet av ny kunskap i sina lokalsamhällen”

Denna formel innehåller ett budskap som för mina tankar till planschen med fartyg och båtar i många former och storlekar som hängde i rummet där jag sov som barn. Planschen beskrev sjöfararens väsentligheter. Över det hela trängdes orden NAVIGARE NECESSE EST – VIVERE NON EST NECESSE – sjöfarandet måste fortsätta om det så skulle kosta sjöfararen livet.

The Atlas of New Librarianship är en stor och tjock bok. Den är inte lättläst, även om dess prosa ofta liknar utskriften av det talade ordet. Det är utan tvivel en bok som ger läsaren mycket att tänka på och argumentera om.

Bokens struktur är visserligen tydlig och klar. Den levereras rentav med en karta. Men se upp, det gäller att ha tillräckligt med utrymme omkring sig när man vecklar ut kartan! Den är lika stor som planschen från min barndom som jag nämnde ovan.

Hela atlasen är indelad i sex kapitel i strikt överensstämmelse med dess grundläggande princip. Därtill kommer förord, tackord och inledning, bruksanvisning, efterord och många tillägg, som jag skall återkomma till.

Sålunda handlar ett kapitel om UPPDRAGET, ett annat om KUNSKAPSSKAPANDET, ett tredje om UNDERLÄTTANDET; därefter följer kapitel om LOKALSAMHÄLLENA respektive SAMHÄLLSFÖRBÄTTRINGEN och slutligen ett kapitel om BIBLIOTEKARIERNA.

Lankes kallar kapitlen ”trådar”, vilket jag associerar till spindelnät och nätverk, och till att träda (som när man försiktigt träder ut på okänd mark). Man kommer också att tänka på ett hierarkiskt system av datafiler. För att inte tala om att den medföljande kartan närmast liknar en bläckfisk!

I diskussionerna på nätet efter Lankes besök i Sverige i maj 2011, där han var huvudtalare vid Svensk Biblioteksförnings årliga sammankomst, anmärkte någon att boken lika gärna kunde ha fått heta ”The New Atlas of Librarianship”. Men vari ligger i så fall skillnaden och vilken var då bibliotekariernas föregående atlas ifall detta ska representera den nya?

Biblioteksvetenskapens fem lagar av S.R. Ranganathan, kanhända? Ja, kanske det. Ranganathan höll sig ju också med en helhetssyn på biblioteket och bibliotekariernas uppdrag. Han ansåg (och undervisade), rätta mig om jag har fel, att bibliotekarierna borde befria kunskapen och bidra till att sprida den så vida kring som möjligt. Medan R.D. Lankes som sagt tycker (och lär) att bibliotekariernas mission består i att underlätta, facilitera kunskapsproduktionen. I Lankes bibliotek finns emellertid bara ett gapande hål, där finns ingen kunskap att sprida. Enligt Lankes måste kunskapen ständigt (re)produceras, (åter)skapas, skapas på nytt.

Jag tror att Platon hade den här idén om att kunskap skapas eller förlöses genom samtal. Frågar någon efter källan hänvisar jag till den dialog som kallas "Gästabudet" och överhuvudtaget till tanken att föra dialoger för att ta reda på sanningen i ett visst ärende. Men om vi ska gräva i teorierna om konversationen och den såkallade dialektiken, kommer vi snart nog att igen behöva hela bibliotek av böcker och bibliotekariéer som håller böckerna i ordning så att vi kan hitta dem eller så att de kan hitta böckerna åt oss.

David Lankes, som är en modern tänkare, hänvisar för sin del till Gordon Pask och dennes kybernetiska samtalsteori.

Tanken att kunskap skapas tillsammans, i konversationer, och följaktligen genom möten, har alltid dragit till sig anhängare. Fast jag minns nog en gammal professor i filosofi vid Helsingfors universitet, som hävdade att kunskap inte alls bör väntas resultera ur möten. Men kanske det bara var hans sätt att klaga på att hans elever höll så många politiska möten istället för att följa hans egna föreläsningar? Själv är jag i alla fall benägen att hålla med professor Lankes och hans medarbetare om samtalets stora betydelse.

Nästan hälften av sidorna (193-406) i bibliotekariernas nya atlas upptas av bihang i form av artiklar och illustrationer i alfabetisk ordning. Medan jag läste här och där bland dessa funderade jag mycket på varför Lankes har valt att kalla dem "överenskommelser" (*agreements*), eftersom jag verkligen inte kan hålla med om allt som står i dem. Men småningom kom jag fram till en försonande lösning på problemet: ifrågavarande "avtal" bör naturligtvis anses vara tillfäl-

liga. Någoting i stil med Wikimedia, kanske. Eller, för att ta ett annat exempel: de diplomatiska överenskommelserna mellan regeringar och stater. Som alla vet är ju också regeringarna och deras *agreements* av övergående natur.

* * *

Nu till vad som faktiskt sägs i boken. En sak som jag personligen värdesätter högt är Lankes utsaga att bibliotekariéer bör vara aktivister och radikaler. "Vissa människor i den akademiska världen tycker att kunskap är någonting kallt, en opartisk granskning av fakta och begränsningar. Men kunskapen är allt annat än kall och fri från känslor", skriver Lankes. Med detta credo står eller faller den nya biblioteksvetenskapen. I detta avseende skiljer sig den nya biblioteksvetenskapen dock knappast från den gamla.

Att vara radikal innebär att omplantera trädet (med rötterna) vilket i detta fall innebär att bekräfta bibliotekets sociala och politiska dimension i internetåldern.

För läsare utanför USA kan noteras, att *The Atlas of New Librarianship* är en inspirerande vägledning till specifikt amerikanska tänkesätt beträffande social mobilisering och organisering som tar sikte på social förnyelse och förbättring på lokalplanet. Här finns fortfarande positiva lärdomar att hämta av amerikanerna, i motsats till deras ovisa och skrämmande utrikespolitik. Jag tvivlar på att bibliotekariéer och forskare från något europeiskt land skulle ha kunnat åstadkomma något så djärvt och, ja, radikalt, som denna biblioteksatlas av David Lankes och hans kolleger och studenter. Allteftersom den finansiella, politiska och ekologiska krisen djupnar blir det dock nödvändigt att också här i Gamla Världen erinra sig Bertolt Brechts devis: "Man muss so radikal sein wie die Wirklichkeit" – man måste vara lika radikal som verkligheten.

Atlasens reduktionism kan vändas mot den. Går det faktiskt att destillera essensen ur bibliotekariernas uppdrag till en enda mening ("att förbättra samhället genom att underlätta skapandet av ny kunskap i sina lokalsamfund")? Ändå kan det vara nödvändigt att göra så i en viss situation. Bibliotekarierna är (som

alla andra) tvungna att fokusera på vad som är viktigast just nu. Vem vill förneka att biblioteket (liksom de flesta av våra institutioner) befinner sig i djup kris? Allt fast och beständigt förflyktigas, skrev Marx och Engels. Är inte e-böckerna med sin öppna åtkomst och sina öppna data ett bestickande exempel? I denna svåra situation är det gott att finna några "trådar" att gripa tag i. Livlinor.

* * *

Som jag redan påpekat, skulle jag vilja rekommendera att vi tacksamt fattar tag i denna livboj från Lankes och hans besättning på New York Syracuse University. Men om och när bojen hjälper oss att nå stranden, vad ska vi göra sedan? När vi åter nått *terra firma* med vår karta återstår fortfarande att avgöra i vilken riktning vi ska börja gå.

Jag sökte efter ett svar på denna fråga och fann... Norman Cousins. Eftersom jag inte kommer från den engelskspråkiga delen av världen hade jag knappt hört talas om den här mannen förut. Atlasen innehåller följande Norman Cousins-citat:

Biblioteket är inte en helgedom för bokdyrkan. Det är inte ett tempel där läskunnighetens rökelse måste brännas eller där man bör uttrycka sin hängivenhet för boken i ritualer. Ett bibliotek bör, för att använda Sokrates berömda metafor, vara en idéernas förlossningssal. (s.15.)

Även om detta bara är ett mer poetiskt påpekande om vad ett bibliotek borde vara var det nog för att väcka min nyfikenhet. Jag tog med andra ord reda på lite mer om Norman Cousins och beställde en av hans böcker, som har den talande titeln *Den moderna människans föråldrad*.

Norman Cousins skrev denna essä i augusti 1945, strax efter atombombsexplosionerna över Hiroshima och Nagasaki. Hans reflektioner kring den nya situationen var inte olika Albert Camus, Mohandas Gandhis eller Albert Einsteins. Däremot liknade de inte vad Harry Truman, Josef Stalin, Winston Churchill och Charles de Gaulle sade vid den tidpunkten och i synnerhet skilde de sig från vad de senare nämnda personerna gjorde på den tiden. (Observera också

skillnaden mellan vad Obama har sagt och vad Obama har gjort.)

Men, för att fortsätta med bokrecensionen: bör bibliotekarier begränsa sig till att underlätta skapandet av kunskap i sina lokalsamhällen? Kunde inte biblioteket också bli barnmorska till det aktiva fredsskapandet i världen som Norman Cousins önskade, och således bidra till avskaffandet av massförstörelsevapnen?

Såvitt jag kan se står det ingenting i *The Atlas of New Librarianship*, som uttryckligen förbjuder en sådan tolkning. Nej, denna nya atlas kan säkert vara ett mycket användbart verktyg i vår kamp för att bygga bibliotek för folket. Men bara under förutsättning att vi också anlägger ett progressivt internationellt perspektiv.

Lankes frågar: "Är biblioteket, för att sätta detta i ett politiskt sammanhang, en institution för folket eller av folket?" (s.66). Uppenbarligen är han själv av den uppfattningen att biblioteket borde vara av folket. Följaktligen menar han att vi alla borde uppfatta oss själva som medlemmar av biblioteket och att bibliotekarierna också borde behandla oss därefter. Inte som kunder, inte som användare, utan som medlemmar!

Detta är en viktig poäng och jag håller med Lankes. Mot invändningen att bibliotek enbart bör uppfattas som service, och att bibliotekarierna bör behandla oss andra enbart som användare och mottagare av deras tjänster, kan anföras att biblioteket mycket väl kan anses vara både en tjänst (med sina användare) och en organisation (med sina medlemmar).

Rättssystemet är ett parallellfall. Det förser oss med en tjänst, som i sin helhet kallas "rättsstaten" (inklusive rättsvärderna, domstolarnas tjänster, med mera), men denna tjänst är samtidigt en organisation i vilken vi är medborgare, det vill säga medlemmar.

Naturligtvis händer det att bibliotek eller domstolar inte alltid beter sig som om de var av folket. Men så har vi trots allt rätt att vänta oss att de ska bete sig.

MIKAEL BÖÖK

Lankes, David R. 2011: *The Atlas of New Librarianship*. MIT Press: Cambridge, Massachusetts